

DEMOCRATITZAR LA COMUNICACIÓ, COMUNICAR LA DEMOCRÀCIA

CLÀSSIC El periodisme a inici del segle XXI o la difícil navegació entre dues crisis / El PSUC en els mitjans de comunicació, és a dir, premsa, ràdio i televisió **Antoni Ribas** | **DIAGNÒSTIC** Comunicació política: de l'espectacle mercantil a l'àgora democràtica? **Josep M. Vallès** | Mitjans de comunicació i estructura de propietat: la clau democràtica **Núria Almiron** | Tertúlies polítiques en els mitjans públics **Marc Rius** i **Ana Sanz** | Els reptes de futur de la CCMA **Josep Viñeta** | La conquesta d'Internet: nous mapes per als nous territoris **Ismael Peña** | La neutralitat de la xarxa i el dret d'accés a un Internet obert **Cristina Cullell** | **EXPERIÈNCIES** Vídeo **Merche Negro** | Periodistes per la Pau **José Luis Palomo** | Actuable: la fona per fer caure gegants **Francisco Polo** | La política 2.0 **José Luis Palomo** | Comunicar en perspectiva de gènere, el gran repte **Marta Corcoy** | **ENTREVISTA** Conversa amb Genís Roca sobre la comunicació a Internet **José Luis Palomo** | **RECURSOS**

El paper utilitzat per a la impressió d'aquesta revista està certificat com a FSC. La certificació FSC, promoguda pel *Forest Stewardship Council*, garanteix la conservació dels boscos, que es gestionin de manera responsable i que els productes que n'obtenim, com ara el paper, mantinguin la traçabilitat o cadena de custòdia. La marca FSC és un sistema de gestió ambiental que visualitza el compromís a favor de la sostenibilitat.

Consell de redacció:

Dolors Camats, Oriol Costa, Sandra Cruz, Maria Freixanet, Ricard Gomà, Alfons Labrador, Pablo Martinelli, Sara Moreno, Zaida Muxí, Daniel Polo, Daniel Raventós, Marc Rius, Raül Romeva, Josep Vendrell

Director:

Oriol Costa

Coordinador del número:

Marc Rius

Correu electrònic:

fundacio@noushoritzons.cat

Administració:

Ptge. del Rellotge, 3
08002 Barcelona
Tel. 93 301 06 12

Edita:

Fundació Nous Horitzons

Impremta:

Cevagraf, S.C.C.L.

Disseny original:

El espacio

Disseny i maquetació:

Àngels Manent

Correccions i traduccions:

Àngels Manent

Subscripcions:

Dpt. de Subscripcions,
Nous Horitzons.
Tel. 93 301 06 12
fundacio@noushoritzons.cat

Subscripció:

per un any (2 números):
Espanya: 18 €
Resta del món: s'hi afegiran les
despeses de correu
Dispòsit legal: B-37.808/77
ISSN: 0213-1366
NH és membre de l'APPEC

Els continguts escrits d'aquesta publicació, mentre no s'expressi el contrari, estan subjectes a una llicència Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual 3.0 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi l'autoria i la titularitat dels drets (autor o autora i revista Nous Horitzons) i no se'n faci un ús comercial. Si transformeu aquesta obra per generar una nova obra derivada, heu de distribuir-la amb una llicència igual a la que regula l'obra original. La llicència completa es pot consultar a: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/es/legalcode.ca>

SUMARI

CLÀSSIC

El periodisme a inici del segle XXI o la difícil navegació entre dues crisis | **Antoni Batista**

6

El PSUC en els mitjans de comunicació, és a dir, premsa, ràdio i televisió | **Antoni Batista**

14

DIAGNÒSTIC

Comunicació política: de l'espectacle mercantil a l'àgora democràtica? | **Josep M. Vallès**

22

Mitjans de comunicació i estructura de propietat: la clau democràtica | **Núria Almiron**

28

Tertúlies polítiques en els mitjans públics | **Marc Rius i Ana Sanz**

36

Els reptes de futur de la CCMA | **Josep Viñeta**

46

La conquesta d'Internet: nous mapes per als nous territoris | **Ismael Peña**

54

La neutralitat de la xarxa i el dret d'accés a un Internet obert | **Cristina Cullell**

60

EXPERIÈNCIES

Vídeo | **Merche Negro**

68

Periodistes per la Pau | **José Luis Palomo**

76

Actuable: la fona per fer caure gegants | **Francisco Polo**

78

La política 2.0 | **José Luis Palomo**

82

Comunicar en perspectiva de gènere, el gran repte | **Marta Corcoy**

86

ENTREVISTA

Conversa amb Genís Roca sobre la comunicació a Internet | **José Luis Palomo**

94

RECURSOS

102

LA CONQUESTA D'INTERNET: NOUS MAPES PER ALS NOUS TERRITORIS

So we've always been on our way to this new place, that is no place, really, but is real.

WILLIAM GIBSON, *Memory Palace*

El 1996, John Perry Barlow va declarar la independència del ciberespai. El que fins a un any abans era un territori ocupat exclusivament per científics, tecnòlegs i alguns funcionaris del govern, en el tombant de 1994 a 1995 es va obrir a la ciutadania en general. Internet emergia com un nou continent, inexplorat per a la majoria i amb tot just unes poques cartes de navegació de la mà de Tim Berners-Lee, l'inventor de la *World Wide Web*, i Mosaic, que tot i existir-ne alguns precedents, és considerat per molts el primer navegador web gràfic i el que va permetre navegar amb comoditat. Els mons imaginats per autors com William Gibson o Neal Stephenson en les seves distòpies *ciberpunk* sortien de les pàgines de les visionàries *Neuromancer* (1984) o *Snow Crash* (1992) per passar a formar part de les nostres vides, les vides de veritat, les vides del món real.

El 1999, el pensador navarrès Javier Echeverría recuperava la idea, que ja va explorar a *Telépolis*, que el ciberespai acabarà comportant una nova manera d'organitzar-se i dona a aquesta nova organització un espai propi: el tercer entorn (*Los Señores del aire: Telépolis y el Tercer Entorno*). El tercer entorn se superposa i, en certa manera, sobrepassa l'entorn natural o físic (el primer entorn), així com l'entorn urbà o industrial (el segon entorn).

Es calcula que a Espanya hi ha vint-i-set milions de persones que es connecten a Internet de forma periòdica, vint-i-tres milions de les quals ho fan pràcticament a diari. Aquestes són xifres semblants als vint-i-sis milions de conductors que es calcula que té l'Estat o als vint-i-quatre milions i mig de votants que van acostar-se a les urnes

a les eleccions generals espanyoles del 20 de novembre de 2011. Tanmateix, és encara comú trobar referències als *internautes* no en referència als individus que utilitzen Internet –com els conductors en condició d'usuaris dels cotxes–, sinó com un col·lectiu, una categoria, amb trets identitaris propis, entre els quals una ideologia homogènia.

Però, té entitat pròpia el tercer entorn? ¿És el ciberespai un lloc real i independent d'aquell que habiten els nostres cossos de carn i ossos? Podem tenir una vida digital d'esquenes a la vida analògica? Existeix "la Xarxa"? Què o qui són els internautes? Quins són els seus drets i deures?

De l'absència de barreres a l'absència d'espai

Una de les principals característiques, si no la més important, del ciberespai és que transcendeix les fronteres físiques o polítiques que hom ha fixat a allò que encara anomenem "la realitat" o "la vida real". Des de les parets d'un edifici fins als límits geopolítics dels Estats, els *bits* i els *bytes* ni els reconeixen ni en respecten l'existència. En un món construït en funció d'un arbre de jerarquies de marcs regulatoris, la lliure circulació entre jurisdiccions és molt més que un problema: és un desafiament que atempta contra la mateixa arquitectura organitzativa mundial.

Les solucions –amb tota seguretat, transitories– que s'han aplicat durant la infància i tendre adolescència de la xarxa per controlar l'activitat que hi té lloc han estat similars a les que s'han dissenyat per al control d'un altre factor tan fonedís coms els uns i zeros del món digital: els fluxos de capitals. Actualment, s'intenta empadronar una activitat virtual o bé en el punt des del qual s'accedeix a la xarxa, o bé en el punt on s'ubica la infraestructura que li dona suport.

El primer punt ha comportat no pocs problemes a l'hora de definir alguns conceptes que abans donàvem per descomptats. El més important, sense cap mena de dubte, és que, per norma general, podem trobar l'ordinador que realitza una acció a la xarxa a través de la seva IP, el seu document d'identitat al ciberespai. La relació, però, ordinador-usuari és molt lluny de poder-se establir de forma biunívoca i inequívoca, generant un dels debats més vius i que difícilment es resoldran a curt termini: ¿Ha de ser possible navegar per Internet de forma anònima o, per contra, hauríem de tenir un mecanisme d'identificació i autenticació constant i obligatori per a tothom?

Si la jurisdicció o l'àmbit d'aplicació d'un marc regulatori és un dels puntals dels drets i deures d'una societat –perquè, en la pràctica, defineix els límits que conformen aquesta societat–, l'altre gran puntal és la identitat o quins són els membres que, un cop delimitada aquella, la componen. La novetat, a la xarxa, i a diferència d'un món on vivim lligats al nostre cos, és que la identitat és fluïda, volàtil, adaptable, transmutable, intercanviable i, en el límit, múltiple. Mentre les impostures identitàries, en la realitat, es limiten als escenaris, Internet és un immens teatre on no només és difícil saber qui interpreta i qui no, sinó que els papers són intercanviables i s'intercanvien constantment.

Els intents que hi ha hagut de limitar l'anonimat a Internet s'han vist contestats per eines que ajuden a anonimitzar les accions digitals. Anonimitzacions o ofuscacions de la identitat que no són, sovint, tampoc volgudes, fruit de l'usurpació que en fan tercers per protegir, legítimament o il·legítim, el seu desig d'anonimat.

A les dificultats entre definir des d'on hom accedeix a la xarxa i qui és realment aquest *hom* s'hi afegeix la dificultat d'ubicar la infraestructura

Ismael Peña-López. Llicenciat en Ciències Econòmiques i Empresariales i doctor en Societat de la Informació i el Coneixement. És professor de Dret i de Ciència Política a la Universitat Oberta de Catalunya, així com investigador a l'*Internet Interdisciplinary Institute* i l'*eLearn Center* de la mateixa universitat. És membre del Consell Regional per Europa de l'IFIP 9.4, vocal de l'Observatori de la Cibersocietat i membre del Consell Assessor de la Fundació puntCAT i la Fundació Esplai. Va dirigir durant cinc anys la Cooperació per al Desenvolupament de la UOC. <http://ismael.cat>

“ En un món construït en funció d'un arbre de jerarquies de marcs regulatoris, la lliure circulació entre jurisdiccions és molt més que un problema: és un desafiament que atempta contra la mateixa arquitectura organitzativa mundial.”

“ **El veritable debat sobre els drets a Internet és el mateix que va tenir mitja Europa al segle XVIII: la perpetuació de l'Antic Règim o l'entrada d'un Nou Règim governat per unes noves mans.**”

ra que permet tot plegat. Amb molta freqüència, hom accedeix de forma remota a servidors que se situen fora de la jurisdicció efectiva sobre el punt d'accés, comportant una inicial ambivalència reguladora. En el millor dels casos, les infraestructures seran en territoris amb qui pugui ser possible establir un diàleg legal; en d'altres, com succeeix amb els paradisos fiscals, seran en santuaris de dades ubicats sota normatives més que laxes; en la resta, seran a tot arreu i enlloc, amb dades replicades totalment o parcial i escampades per dotzenes de llocs a tot el globus, fent-ne la traçabilitat, si no impossible, sí molt més embullada.

Identitat, punt d'accés, ubicació de les infraestructures... En el fons, la qüestió a resoldre respecte al ciberespai no és que transcendeix els límits dels espais físics: és que no pertany a cap espai físic. Durant tota la seva existència, els humans han estat sotmesos a la tirania de l'espai i han conformat les estratègies de supervivència, les relacions socials, la cultura, l'economia o la llei a la materialitat de la seva existència.

Llibertat d'expressió i propietat intel·lectual

Hem vist que l'absència de cos físic de la xarxa li és una característica intrínseca i que demana certes adaptacions. Però la confrontació entre la llibertat d'expressió i els drets de propietat intel·lectual són, directament, un problema de molt difícil resolució.

Internet s'engloba dins el que habitualment coneixem com a Tecnologies de la Informació i la Comunicació. Val la pena fer èmfasi en l'últim terme: comunicació. Malgrat els impensats usos i les extraordinàries possibilitats de la xarxa, aquesta no és més (ni tampoc menys) que, en el seu vessant col·lectiu, un mitjà de comunicació. Com a tal, no és sorprenent que n'hi conflueixin drets fonamentals com la llibertat d'expressió, el dret a la intimitat i la privacitat, el dret a l'honor, la llibertat d'associació i de reunió (ni que sigui virtual), la llibertat de consciència, de culte, de premsa, etc.

Ara bé, l'arquitectura tecnològica d'Internet fa que, per poder funcionar, molta de la informació que hi circula hagi de, literalment, copiar-se d'una banda a l'altra del canal comunicatiu. A aquesta còpia per defecte s'hi afegeix una altra qüestió: la còpia que es genera en l'acte de transmetre una informació és exactament igual que l'original. Afegim-hi a aquesta darrera característica el fet que la informació digital és de fàcil i barat emmagatzemament, manipulació, transformació i difusió. Amb això, tenim un conflicte servit: l'exercici de les llibertats relacionades amb la comunicació a Internet requereix, necessàriament, la còpia de la informació, amb el que qualsevol mesura en el sentit de protegir o gestionar els drets de propietat intel·lectual sobre aquesta informació, necessàriament, topirà amb els de les llibertats relacionades amb la comunicació.

Aquesta oposició de drets és així al marge d'altres consideracions sobre la legalitat o ilegalitat de descàrregues, enllaç a continguts protegits per drets d'autor i similars. És a dir, la confrontació de drets hi serà per construcció, i la solució que trobem, en la majoria dels casos, suposarà la supeditació d'un dret sobre l'altre. Per descomptat, ni tota la informació està protegida pels drets de propietat intel·lectual, ni tota comunicació té dret a ser (pensem, per exemple, en la difamació). En el debat, doncs, entre la llibertat d'expressió i la propietat intel·lectual és tan crucial que ens fem tres preguntes: la primera, si realment hi ha el dret que s'està reclamant; en cas afirmatiu, la segona pregunta és si és possible compatibilitzar d'alguna manera ambdós drets; en cas negatiu, la tercera pregunta és com desfer el dilema o, dit d'altra manera, a quin dret donem prioritat.

Internet és un no-espai verge en les formes, però no en el fons: els seus habitants tenen els dits al teclat, però els peus ben a terra. La dificultat d'adaptar allò que ens ha servit al món d'àtoms no és trivial, però sovint no estem parlant de quines solucions adoptar, o d'un disseny que contraposi uns drets amb uns altres, sinó de quines institucions volem. Més enllà d'unes poques qüestions pràctiques (que els tribunals ja van resolent amb la velocitat i encert que poden), el veritable debat sobre els drets a Internet és el mateix que va tenir mitja Europa al segle XVIII: la perpetuació de l'Antic Règim o l'entrada d'un Nou Règim governat per unes noves mans.

Fi de la intermediació i fi de les institucions

Després de milers d'anys amb dos factors a l'equació de la humanitat –terra, treball–, la revolució industrial en va posar un tercer sobre la taula: el capital. Els darrers tres-cents anys

d'història de la humanitat han consistit en la reconfiguració de les relacions socials per acomodar-se a aquesta nova equació. El capital suposa una manera més eficient i més eficaç de gestionar els recursos, que són, per definició, escassos. Però el capital és també escàs i la seva gestió implica uns costos, els costos de transacció. La solució a la gestió dels recursos escassos i del capital, així com dels costos de transacció, ens duu a una nova institució: la fàbrica. La resta d'institucions, però, no romanen al marge de la revolució industrial: la majoria d'elles, si no totes, integren també en el seu si el capital i es converteixen en “fàbriques”. Les escoles i universitats esdevenen fàbriques de crear i transmetre coneixement; els mitjans de comunicació, en fàbriques de difondre i analitzar informació; els partits i els governs, en les fàbriques de la democràcia.

Però la digitalització de la informació converteix els recursos digitals en béns no escassos, de la mateixa manera com les telecomunicacions converteixen els costos de transacció de la informació en pràcticament irrelevants. Les institucions que es van edificar en un context d'escassetat i de costos de transacció... ¿Esdevenen irrelevants? ¿Cal la mediació de les institucions en un món on el capital –l'ordinador connectat a Internet– és a l'abast de (pràcticament) tothom, els recursos no són escassos i els costos de transacció són tan baixos?

Si som capaços de reinterpretar les tensions entre col·lectius a l'inici del s.XXI, o les aparents col·lisions entre drets, a la llum de la digitalització, és possible argumentar que la batalla es dona no per la defensa d'uns o altres col·lectius o uns o altres drets, sinó pel control i la transformació o per la destrucció de les institucions que articulen el funcionament de la societat.

“**Quan tornem a preguntar-nos “Què es pot fer i què no es pot fer a Internet?”, preguntem-nos, en canvi, quines institucions volem. I, quan ho haguem decidit, acordem, entre tots, què permet aquesta nova societat fer i què no.”**

La destrucció d'alguns tipus d'institucions s'està donant, sovint, per reducció a la irrellevància de la institució. Els motius d'aquesta reducció a la irrellevància, però, són tan honestos com, de vegades, obscurs. Molt del debat al voltant de la propietat intel·lectual no és sinó el desig (i la corresponent resistència) de substituir unes institucions que justifiquen la seva existència en la distribució de béns i serveis per unes altres que, directament, qüestionen la mera necessitat que hi hagi cap distribució en absolut.

En el cas de la transformació, el que habitualment es qüestiona no és el paper de la institució, sinó els fonaments sobre els quals edifica el seu funcionament. Així, els partits es veuen qüestionats en la forma com obtenen la reputació que legitima la seva representativitat, fent-se paleses formes alternatives a la jerarquia en l'arquitectura de xarxa ara permesa a Internet. Escoles i universitats veuen qüestionat el seu model de transferència del coneixement en un món on aquest es pot fixar en suports digitals (no escassos) difosos per la xarxa (sense cost). Mitjans de comunicació són qüestionats per mantenir aplegades dues funcions que, amb la digitalització, deixen de tenir sentit plegades: la difusió de la informació en suports escassos (paper, freqüències de ràdio i televisió) i la venda d'audiències als anunciantes. Sindicats tenen la seva funció unificadora qüestionada en un món on el teletreball deixa de ser una opció marginal i, com s'ha dit, el capital a baix cost difon dràsticament la diferència entre treballador i empresari.

No deixa de ser significatiu que qui promou les noves institucions dugui la confrontació al terreny d'allò digital. Per una banda, els atacs de denegació de servei que enfonsen pàgines web, o els ciberatacs que “crackegen” una pàgina, persegueixen posar de relleu que el mitjà és molt més

que una eina: és un lloc, *el* lloc. Per una altra, l'organització i coordinació d'iniciatives ciutadanes, manifestacions, boicots, persegueixen posar de relleu que el mitjà no és només el lloc, sinó la institució.

Domesticar la bèstia o alliberar-la

Quan ens preguntem “¿Què es pot fer i què no es pot fer a Internet?”, la veritable pregunta és com hem de reinventar les nostres civilitzacions milenàries a un nou escenari revolucionari que no només no té marxa enrere, sinó que no té aturador ni pot posposar el canvi.

Aquest debat, que encara és hegemònic, és d'una bipolaritat maniquea. Per una banda, l'aproximació més conservadora afirma que ha de ser possible adaptar aquest no-espai d'Internet a les formes de regular –i de fer, i de sentir– de tota la vida. Per una altra banda, l'aproximació més llibertària afirma que, precisament per la seva naturalesa de no-espai, a Internet tot és possible i el millor que podem fer és, com a molt, remar a favor de corrent, com els raïers riu avall.

L'aproximació llibertària és, com a poc, fallaç: és, precisament, per posar límits a tot el que és possible per a l'individu, que acordem marcs d'actuació comuns en una societat. Essent Internet un espai públic per naturalesa, és encara més natural que la pressió per pactar-hi la convivència sigui més necessària que mai. Es fa difícil pensar en noves institucions –per no parlar de la seva absència– sense el concurs de les actuals institucions. Entre d'altres coses, perquè la tecnologia possibilita coses noves, però també de velles que, per no poder-se aplicar, romanien amuntegades en un calaix. Són aquestes, les utopies que es van quedar “per després”, les que han de possibilitar el pont entre present i futur, com bé explica Jaron Lanier al seu *You are not a gadget (No ets un giny)*.

L'aproximació conservadora és, simplement, irreal. El que en aquests moments es debat no és el model d'un conjunt d'institucions basades en una determinada concepció del món, o d'una ideologia. Els fonaments que aguantaven aquestes institucions han, simplement, desaparegut. S'han esfumat completament en menys de dues dècades i, si les institucions perviuen, és per pura inèrcia, perquè conserven fèrriament el monopoli del seu negociat o perquè la ciutadania encara no té les competències digitals necessàries per recuperar les regnes de la seva vida. Però aquestes últimes arribaran i, amb elles, el qüestionament de les primeres.

Quan tornem a preguntar-nos “Què es pot fer i què no es pot fer a Internet?”, preguntem-nos, en canvi, quines institucions volem. I, quan ho haguem decidit, acordem, entre tots, què permet aquesta nova societat fer i què no. De no fer-ho, eternitzarem un debat que, com el nus de Gordias, té difícil solució.

No hem de conquerir Internet, ni penetrar-hi, ni fer-ne mapes com si d'un lloc que ens és aliè es tractés. Per contra, hem de deixar que Internet ens conquereixi, que penetri en les nostres vides, i que refaci els nostres mapes al nou format digital. Els que teníem en paper, ja no serveixen •

Barlow, J. P. (1996). *A Declaration of the Independence of Cyberspace*. Davos: Electronic Frontier Foundation.

Echeverría, J. (1999). *Los Señores del aire: Telépolis y el Tercer Entorno*. Barcelona: Destino.

Gibson, W. (1984) *Neuromàntic*. Alella: Pleniluni.

Lanier, J. (2010). *You are Not a Gadget: A Manifesto*. London: Allen Lane

Stephenson, N. (1992) *Snow Crash*. Barcelona: Gigamesh.